

CERCETĂRI PRIVIND O CONSTRUCȚIE RECENT DESCOPERITĂ LA GHICA TEI

RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU

Reședința domnească de pe malul lacurilor Tei și Plumbuita reprezintă unul dintre cele mai valoroase monumente din București. Ansamblul arhitectonic alcătuit din palat, construcții anexe, lăcaș de cult, înconjurat de numeroase monumente funerare din marmură, redă trăsăturile fundamentale ale unui complex specific veacului al XIX-lea din Țara Românească.

Desfășurarea lucrărilor de restaurare de la palatul Ghica-Tei, de către Consiliul Popular al Municipiului București, a impus cercetarea arheologică ca o etapă obligatorie în cadrul operei de redare în circuitul public a unui monument de certă valoare arhitecturală și istorică.

Cercetările arheologice începute în 1978 au continuat în anul 1979 în zona estică, în jurul turnului clopotniței și a zidului de nord al palatului. Săpăturile au urmărit în general două obiective :

1. Depistarea și determinarea cât mai strânsă a zonei circumscrise vestigiilor palatului Ghica și construcțiilor ridicate de boierii Văcărești.
2. Corelarea stratigrafică a noii porțiuni cercetate, atât cu terenul pe care se află palatul, cât mai ales cu zonele limitrofe, pentru stabilirea și eșalonarea fazelor constructive.

Odată cu amenajarea platoului ce mărginește palatul Ghica-Tei spre bucla lacului Plumbuita, în deceniul al treilea al veacului trecut s-a făcut nivelarea terenului extra-muros pe latura de Nord, cuprinzându-se cu acest prilej și clădirea ce a format obiectul cercetării arheologice prezentate aici.

În primele decenii ale veacului contemporan, mai precis între 1920—1922, datorită unor alunecări de teren ce puteau să pună în pericol ctitoria Ghiculeștilor din Colentina, implicit marea clopotniță de pe malul lacului, s-a ridicat actualul zid de beton pe fundațiile vechi; o refacere din 1933 a marcat încă o nouă și ultimă etapă în construcția zidului ce desparte ctitoria Ghiculeștilor de panta lacului Plumbuita.

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ

Lucrările au debutat printr-o secțiune orientată Nord-Sud (14,90 × 1,00 m) deschisă în vecinătatea turnului clopotniță. Succesiunea nivelelor de jos în sus este următoarea: solul viu, reprezentat de un pământ roșcat de pădure, poartă deasupra lui un strat de nisip cu ușoare resturi de căr-

buni (provenit din incendiul de defrișare), dublat de nivelul de construcție, urmat de un registru cafeniu granulos, întrerupt de o peliculă de nisip cu granule de var. În partea superioară se observă un nivel de argilă, succedat de un puternic strat de arsură ce păstrează de-a lungul întregii secțiuni Nord-Sud aceeași anvergură și compoziție.

În acest strat, ce indică marele incendiu care a distrus clădirea, s-au găsit și câteva elemente decorative: baluștri (3—4 bucăți $0,60 \times 0,010$ m.), un fragment de chenar de fereastră, o cahlă, piroane, balamale de fier, broaște de ușă, ustensile de foc etc. Profilul se completează cu un nivel subțire de pământ cafeniu închis așezat sub stratul vegetal. De remarcat că în ultimul deceniu zona terasei cercetate fusese transformată într-un depozit de resturi menajere.

Trasarea unei noi secțiuni orientată Est-Vest (12×1 m), a impus desfășurarea săpăturii în casetele C1, C2, C3 din perimetrul clădirii, și urmărirea în pantă către lacul Plumbuita, a unor eventuale construcții anexe. Secțiunea adâncă de 2,10 m, a relevat, spre oglinda lacului, un puternic strat de material constructiv proiectat în pantă în timpul incendiului.

Se evidențiază subțierea stratului de arsură în profil ca și surprinderea, la o distanță de circa 5 m de la zidul de închidere a clădirii Nord-Sud, a unui conglomerat $1 \times 0,50$ m, construit din mortar bine încheșat și cărămizi subțiri ($18 \times 10 \times 3$ cm), materialul constructiv ce nu-și găsește similitudini cu cel provenit de la edificiul distrus.

Desfășurarea săpăturilor a permis explorarea fundației unei clădiri dreptunghiulare și determinarea stratigrafică a zonei.

Zidul de elevație de pe latura de vest prezintă un ușor decroș executat din cărămidă și profilat perimetral în interiorul clădirii. În ceea ce privește relațiile stratigrafice între zona construcției cercetată și a palatului nu se poate trece la o concluzie definitivă și o determinare precisă întrucât lucrările de consolidare a fundațiilor incintei în anii 1973—1974, de către D.P.C.N. au atins tocmai zona de legătură stratificată, creindu-se astfel o diferență de nivel de circa 2,50 m, cota crescând cu încă 1 m față de ni-

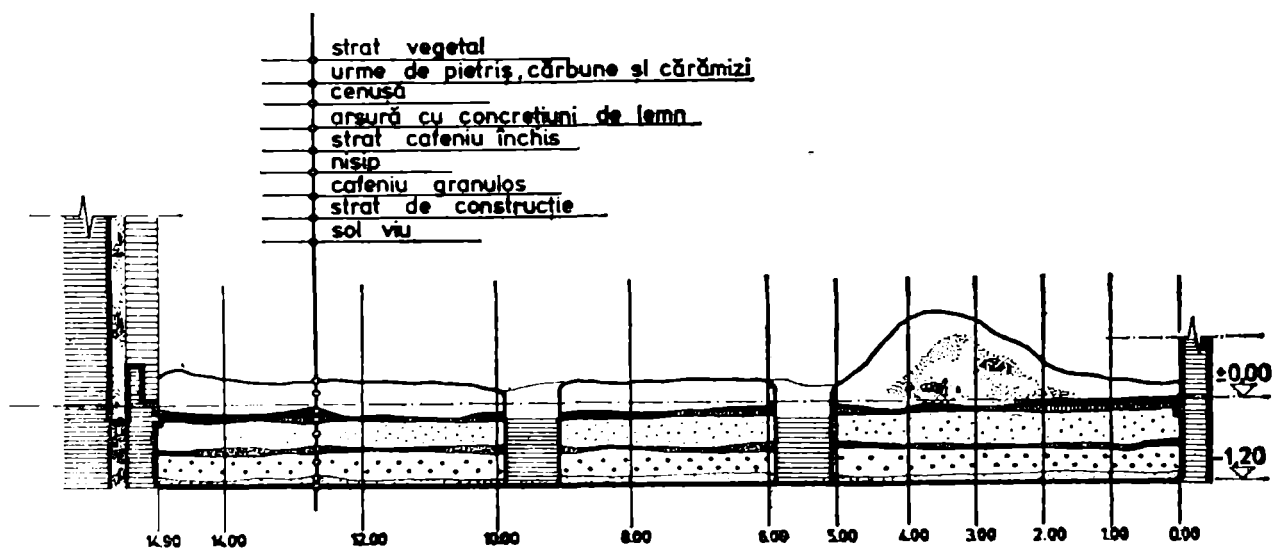

Fig. 1 Profil arheologic. Zona E

velul actual al zonei de pe latura de nord a palatului ce cuprinde actuala ctitorie a Ghiculeștilor, spre oglinda lacului.

O ultimă secțiune practică în partea inferioară a pantei și perpendiculară pe lacul Plumbuita, de dimensiuni reduse ($4 \times 1,50$ m), a completat explorarea zonei limitrofe construcției incendiate. Ea a surprins la o adâncime de 0,80 m traseul unei conducte din tuburi (olane) de circa $0,60 \times 0,09$ m orientat Sud-Est-Nord-Vest cu o cădere în pantă de circa 4/100. Conducta, după opinia noastră și orientarea sa, servea la scurgerea apei din incinta palatului în actualul lac Plumbuita.

Spre deosebire de sistemul aducțional aflat în interiorul palatului Ghica-Tei, conducta surprinsă nu are o cămașă de mortar și cărămidă protectoare, fiind plasată direct pe pat semiamenajat din pietriș și argilă. De remarcat, la circa 0,50 m săpătura a evidențiat un registru de pietriș de circa 0,50—0,80 m. grosime reprezentând, după opinia noastră, amprenta vechiului drum perimetral amenajat în a doua jumătate a veacului trecut, după dispariția grindului ce separa lacul Plumbuita de bucla ce mărginește actual palatul spre Est și umplerea ei cu apă.

Planul construcției înscrie un dreptunghi orientat N-S având laturile de $14,90 \times 5,00$ m. În interior se observă patru travee de aproximativ $3,20 \times 5$ m fiecare, separate prin arce transversale de 0,60 m lățime. Suprafața rezultată (75 mp.) este comparabilă cu alte încăperi (săli de primire și pivnițe) întâlnite la casele domnești și boierești din secolul al XVIII-lea¹.

Materialul constructiv este divers. Se întâlnesc nu mai puțin de patru tipuri de cărămidă :

- a) $14 \times 22 \times 5$ cm — în zid ;
- b) $10 \times 18 \times 3$ cm — în arce ;
- c) $16 \times 26(28) \times 5$ cm — în pandantivi, împreună cu tipul b ;
- d) $15 \times 28 \times 5$ cm — în zidul de nord.

Punerea în operă denotă un nivel înalt profesional : zidurile sînt riguros perpendiculare la colțuri, conturul arcelor este perfect semicircular, asizele de cărămidă sînt echidistante și precis aliniate. Fragmentele de tencuială păstrate vădesc un finisaj îngrijit, fără neregularități, rezistent.

Pardoseala încăperii este marcată, la partea inferioară, de un profil al zidului, format din două rînduri de cărămizi scoase în consolă, plasat la cota — 0,10 m. Urmele de tencuială se opresc deasupra cotei +0,12 m. la care se găsește și pragul din față deschiderii de pe peretele nordic. În spațiul de 20—22 cm cuprins între aceste cote se poate presupune existența unei pardoseli pe grinzi transversale, ce rezemau pe profilul zidului, pardoseala ce corespundea stratului de arsură cu urme de lemn din profilul arheologic. În săpătură nu s-au găsit cărămizi sau dale, care să indice pre-

¹ Suprafețele celor mai mari încăperi din cîteva palate și conace de epocă: la Mogoșoaia: sala de primire de 60 m², camere de 53 și 40 m²; pivnița, cu pilon central, de 140 m²; la Potlogi: sala mare de 70 m² și pivnița de 200 m²; casa domnească de la Hurez are încăperi cu coloane centrale de 100 m² și 65 m²; conașul de la Coțofeni: 40 m² și pivnița de 65 m² (după Corina Niculescu, Case, conace și palate vechi românești, București, 1979).

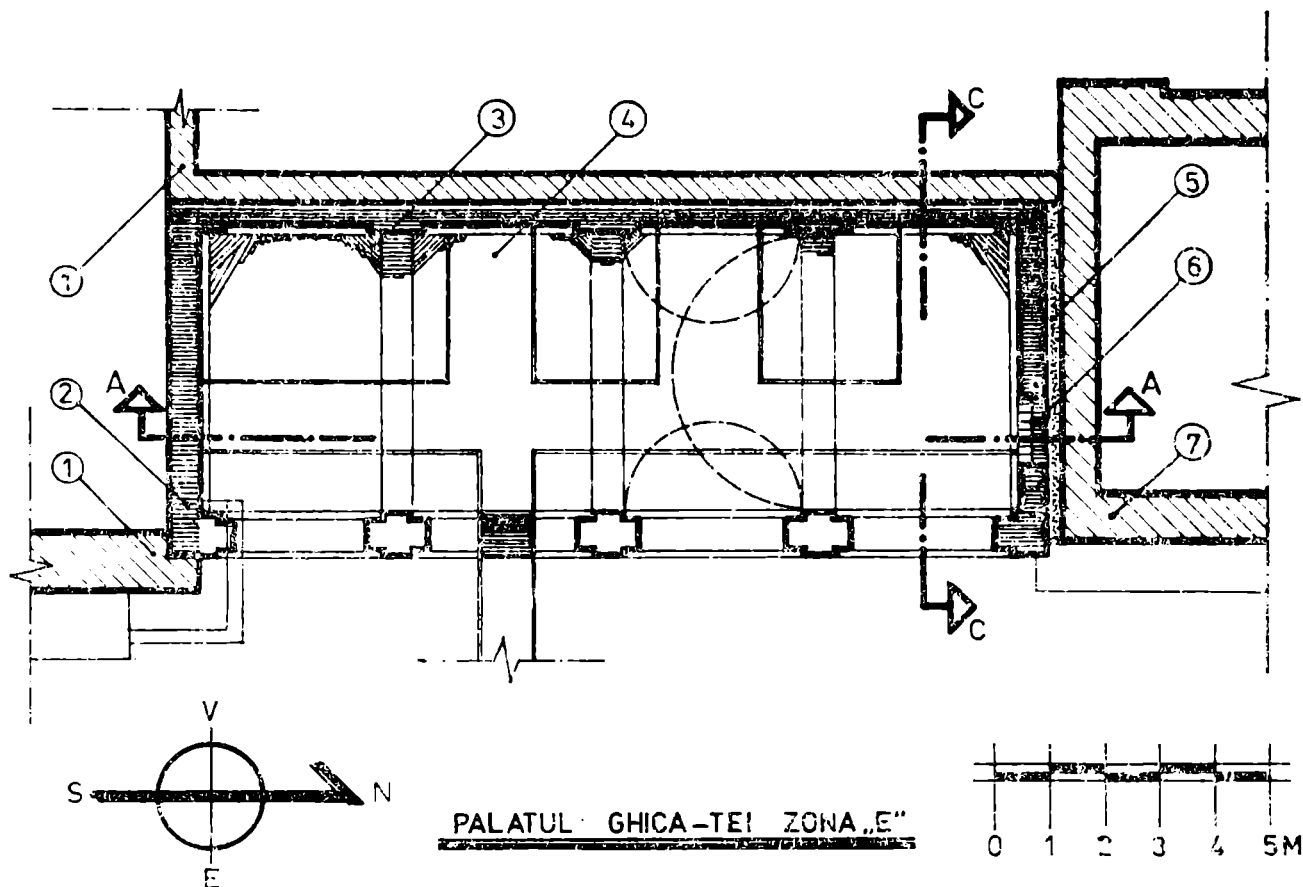

Fig. 2

zența unei alte podele de ceramică sau de piatră. Din suprastructura edificiului nu s-au păstrat elemente sau indicii constructive certe. Poate fi luată în considerare chiar existența unui al doilea nivel, deși zidăria portantă lucrată cu acurateță structurală, dar lipsită de masivitate ar fi putut cu greu suporta încărcarea implicată de un etaj, iar cantitatea și stratigrafia materialului demolat ar fi rezultat mai bogat: bolțile, umplutura, pardoseala etajului, zidăria, apoi încă o cantitate lemnoasă rezultată din plafon, șarpantă și învelitoarea etajului.

Mai plauzibilă pare ipoteza unei învelitori simple deasupra încăperii: mai puțin material demolat, o încărcare moderată, pe măsura capacității portante a bolților.

Accesele și deschiderile sînt marcate cu parcimonie în perimetrul încăperii. Pe zidurile de Vest și de Sud, zidăria țesută continuu exclude posibilitatea vreunui gol. În zidul nordic apare o deschidere plasată asimetric față de axul arcadei. La partea sa interioară, zidul — redus la jumătate din grosime, formează un parapet scund, de 51 cm. Muchiile deschiderii, drepte în partea de jos și neregulate în treimea superioară, sugerează existența, în acest loc, a unei ferestre arcate, presupunere întărită și de urma lăsată de toc în grosimea zidului. Marginea neregulată din partea de sus indică o desfacere ulterioară, voită a zidului, în intenția măririi ferestrei. Lipsa unor accese pe cele trei ziduri duce cu necesitate la admiterea existenței unor deschideri majore pe fațada estică, justificată deopotrivă de

orientarea către lac și configurația terenului. În stadiul actual al cercetării singurul indiciu asupra anvergurii acestor deschideri este oferit de pila de zidărie din colțul de nord-est care păstrează la bază pe o înălțime de 0,60 m o suprafață de zidărie dreaptă, regulată, pe toată grosimea zidului, probând existența unei deschideri ce pornea de la nivelul pardoselii — o ușă sau o arcadă.

Plasarea unei uși în marginea încăperii, chiar lângă piciorul arcului de colț, pare destul de stângace — estetic, funcțional și constructiv — ceea ce lasă loc presupunerii că întreaga arcadă să fi fost deschisă și prin analogie toate arcadele profilate spre lacul Plumbuita.

Pereții încăperii s-au păstrat în mod diferit: cel estic a fost surprins numai la nivelul fundațiilor, dar ceilalți trei, protejați de zidurile ulterioare ale incintei și ale clopotniței, permit o reconstituire aproape completă. Peretele de vest, cel mai bine conservat, este format din patru arcade oarbe, în plin cintru, la îngemănarea cărora masive proeminente de zidărie păstrează nașterile arcelor transversale. Gabaritul acestora din urmă, înscris pe zidurile de nord și de sud prin câte o arcadă oarbă, depășește ca deschidere și înălțime dimensiunile arcazelor vestice: 5,02 m deschidere și 3,16 m înălțime față de 3,20 m și respectiv 2,75 m. Lățimea arcului transversal variază între 54 și 59 cm, cu abateri explicabile datorită distrugerii tencuiei și a cărămizilor de pe muchia profilată.

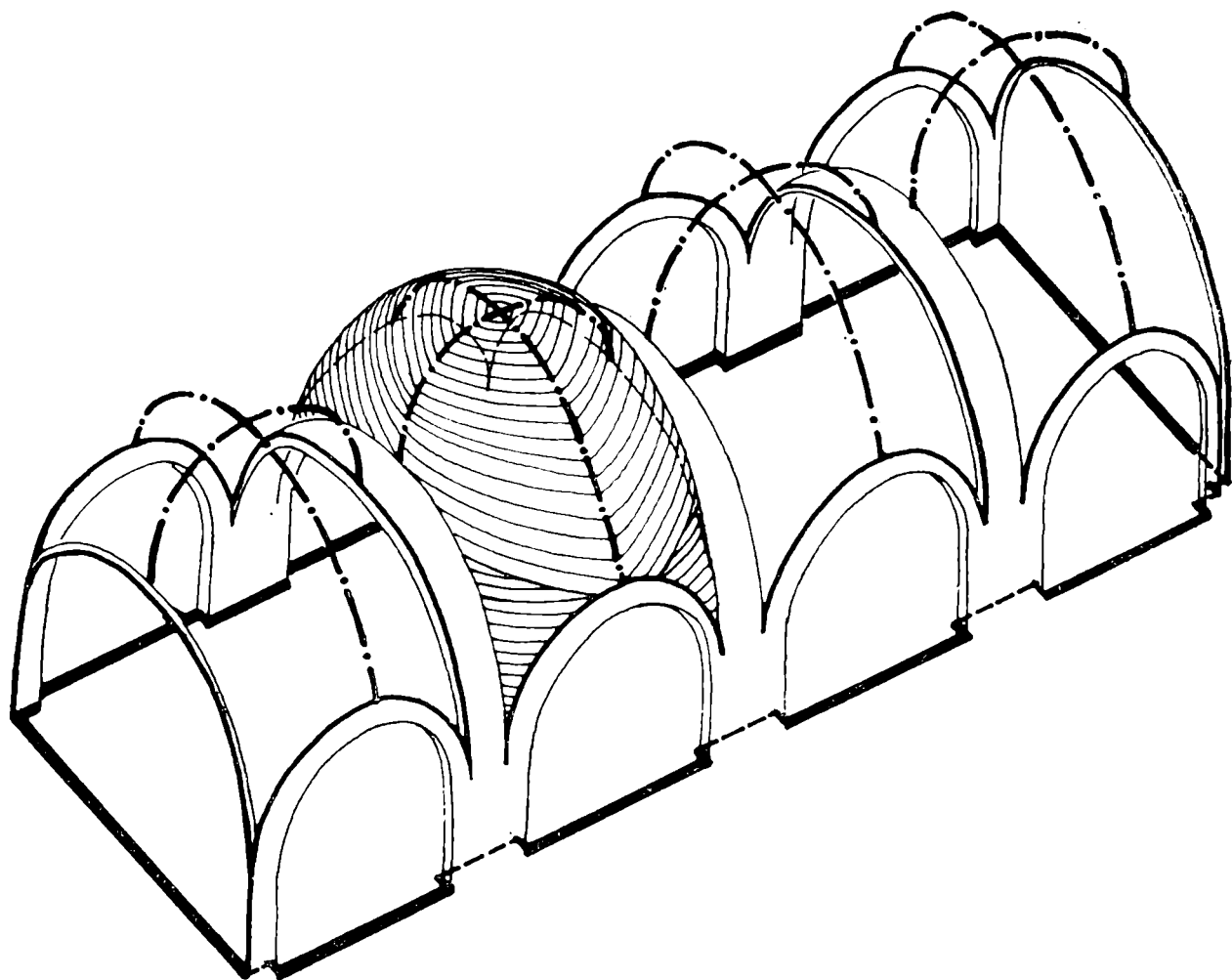
Zidul estic păstrează în elevația sa numai o secțiune prin el, aflată la îmbinarea cu zidul nordic. Zidăria de umplură dintre arcadă și zidul secționat indică la partea superioară a acestuia din urmă o grosime mai mică de circa 0,65 m față de 0,77 m măsurată la bază.

Sistemul de boltire poate fi studiat pe baza indiciilor conținute în parament. Situl cercetat aparține acelei minorități favorizate a vestigilor arheologice care, păstrând martori ai elevației, adaugă planimetriei și cea de a treia dimensiune și permit o cunoaștere completă a spațiului delimitat de actul constructiv. Efortul regăsirii volumetriei originale se justifică atât ca probă a capacității edilitare a epocii, cât și pentru definirea cadrului de viață socială inclus în învelișul material al construcției.

Folosirea traveei dreptunghiulare ridică o serie de probleme în privința boltirii, ale cărei modalități curente în sec. al XVIII-lea erau suprafața cilindrică și calota sferică pe pandantivi. Existența unor arce pe ambele direcții, între care apar — în colțurile traveelor — suprafețe continue, asemănătoare pandantivilor, exclude posibilitatea acoperirii cu bolți cilindrice, fie simple, fie intersectate, caz în care la colțuri ar fi trebuit să apară muchiile intersecției.

Cea de-a doua modalitate de boltire implică înscrierea calotei într-un pătrat, diferența dintre lungimea și lățimea dreptunghiului urmînd a fi preluată de grosimile diferite ale arcelor de susținere. În cazul de față însă, dispunerea arcelor mai late pe deschiderea minimă nu face decît să accentueze diferența laturilor.

Acoperirea cu o calotă elipsoidală (de tipul celei de la conacul Cantacuzino din Pașcani, de pildă) ar fi implicat situarea elipsei de bază într-un plan orizontal, fapt ce vine în contradicție cu înălțimile în cheie — diferite — ale arcelor de pe cele două deschideri.

AXONOMETRIE — SPATIUL INTERIOR

Fig. 3

Singura alternativă de acoperire, care convine elementelor constructive găsite la Ghica Tei, este bolta „a vella”, o suprafață cu dublă curbură generată prin lunecarea unui semicerc (arcul nord-sud) pe o curbă similară, aflată într-un plan perpendicular (arcul est-vest). Din rațiuni estetice și constructive secțiunea prin cheie este ceva mai aplatizată decât arcul semicircular de la bază; se poate așadar presupune o înălțime maximă a încăperii de 4,20 — 4,50 m.

Dispunerea cărămizilor sub un unghi de 45° față de zid, așa cum se vede în colțurile păstrate, conduce la o așezare în romb, cu două linii mediane de țesere. După un prim număr de asize regulat așezate se observă că între două asize cu același punct de plecare (pe arcul nord-sud) se intercalează încă trei rânduri de cărămizi, formând un fel de pană. Având în vedere regularitatea generală a zidăriei și repetarea lor în toate colțurile păstrate, se poate afirma că sporirea numărului de asize de pe arcul longitudinal nu este accidentală, ci reprezintă o soluție constructivă, prin care se face trecerea de la șirurile orizontale de cărămidă la șiruri paralele cu diagonala traveei (cca. 32° față de zid), care urcă pînă în cheia arcului longitudinal.

Funcționalitatea spațiului astfel definit, fără a fi cunoscută cu precizie, se poate înscrie pe anumite coordonate. Sistemul de boltire folosit și orientarea deschiderilor către lac și nu către un spațiu de incintă, pledează pentru apartenența acestei încăperi mai degrabă unui ansamblu civil decât unuia religios.

Suprafața generoasă, volumul interior bine proporționat, sistemul constructiv exprimat clar, evoluat ca gândire și îngrijit ca execuție, toate acestea compun un spațiu reprezentativ. Arhitectura interesantă a clădirii, de o monumentalitate atenuată de înălțimea relativ redusă, indică o funcție colectivă, de punere în relație. Folosirea zidăriei de cărămidă, proporțiile bine alese între lungime, lățime și înălțime, finisajul îngrijit subliniază importanța acordată acestui spațiu.

RECHERCHES CONCERNANT UN BÂTIMENT RÉCEMMENT DÉCOUVERT À GHICA-TEI

Résumé

Les fouilles archéologiques de 1979 ont découvert à la partie extérieure de l'est du palais princier Ghika, les vestiges d'une grande salle 5 × 15 m orientée vers les bords du lac Plumbuita. Les fouilles prochaines compléteront les caractères de cette construction et son usage.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

- Fig. 1 La zone E. Profil archéologique
 Fig. 2 Le Palais Ghica-Tei. La zone E
 Fig. 3 Vue axonométrique — sur l'espace intérieur